

TASVIRIY SAN'AT DARSLARI SAMARADORLIGINI OSHIRISHNING METODIK ASOSLARI.

Xudoyberdiyev Pardaboy,

JDPI Tasviriy san'at va muxandislik
grafikasi kafedrası mudiri

Annotatsiya: San'atning barcha turlarida bo'lganidek, tasviriy san'atda ham o'zining xususiyatlarini tavsiflovchi omillar, xususiyatlar hamda parametrlari mavjud.

Kalit so'zlar: Tasviriy san'at, manzara janri, Didaktik, Perspektiva, tur va janrlari, rangtasvir, idrok etish

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida amalga oshiriladigan tasviriy san'at ta'limi mazmunida o'quvchilarni manzara chizishga o'rgatish murakkab mavzular sirasiga kiradi. Bu murakkablikni quyidagi omillar bilan izohlash mumkin o'quvchilarning manzara chizish yuzasidan dars maqomidagi amaliy mashg'ulotlarini tashkil etish imkoniyatlari cheklangan.

Agar sinf shiroitida o'quvchilar statik vaziyatdagi aniq naturadan rasm chizsalar, tabiatda xar tomonlama, ayniqsa, kunning xarakati natijasida yorug-soya xolatlarini o'zgaruvchanligi tufayli ob'ektning rangshunoslik yechimlarini tez va to'g'ri xal etish, ob'ektlarni umumiy aloqadorlikda tasvirlash borasida qiyinchiliklar yuzaga keladi. Qolaversa, tabiatda ranglarning o'zaro ta'siri ham boshqacha ko'rinishga ega bo'ladi.

O'quvchilarni manzara janrida tasviriy faoliyat kursatishga o'rgatish gizimida ularni mazkur janrni tasviriy san'atning aloxida janri sifatida shakllanishi va taraqqiy etishi haqidagi ma'lumotlar bilan tanishtirish,

shuningdek, manzara janrida yaratilgan kartinalarning xususiyatlari ga, jumladan, ularning mazmuni, asarda ilgari surilgan motivlarga ko'ra maqomini aniqlash, mustaqil ijodiy faoliyatda unga amal qilish malakalarini shakllantirish alohida ahamiyatga molik ta'limiy vazifalar sirasiga kiradi. Bu omil o'quvchilarda manzarachi rassomlarning asarlarini badiiy-estetik idrok etish, ularning ijodidagi uziga xoslikni anglashga oid bilimlarini shakllantirish hamda olingan tasavvurlarni shaxsiy tasviriy-ijodiy faoliyatga tatbiq etish malakalarini shakllantirish va rivojlantirishda muhim, ro'l o'ynaydi. Aynan turli motivlar asosida yaratilgan manzara asarlarini to'g'ri idrok etishga oid tasavvurlar o'quvchilarning shu yunalishdagi bilimlarining ko'lami, mazmuni va sifatini belgilab beradi. Demak, o'ituvchi o'z pedagogik faoliyatida o'quvchilarda manzara ishlash malakalarini shakllantirishda qo'llaydigan metodik yondashuvlarida manzara maqomini belgilash (aniqlash) va unga oid bilimlarni amaliy faoliyatda qullay olishga o'rgatishni nazarda tutmog'i lozim.

Tasviriy san'at o'qituvchisining pedagogik faoliyatida o'quvchilarning ishlarida kuzatilayotgan xatolarni tahlil qilib borish va ularga mos metodik yo'nalish va yordam berib borish tasviriy san'at ta'limining barcha sohalari (faoliyat turlari) buyicha ta'lim sifati va samaradorligini oshirishning muhim omilidir. Shuningdek, kamchiliklarning faoliyat turlari, janrlar buyicha klassifikatsiyalab borish mavjud kamchiliklarni batratarf etishga yunaltirilgan metodikani to'g'ri tanlash imkonini beradi.

O'quvchilarning ishlarida kuzatiladigan elementar xatoliklar sirasiga ularning manzara tasvirida xavo perspektivasi qonuniyatlariga amal qilmasliklarini kiritish mumkin, ya'ni chiziqli perspektiva qonuniyatiga kura kurish nuqtasidan uzoqlashgan detalning nafakat o'lchamlari qisqaradi, balki ranglari ham umumiyga qarab boradi va uni to'g'ri tasvirlay olish o'rta va

orqa planlardagi detallarni yaxlit tarzda tasvirlash imkonini beradi. Bu talablarni e'tiborga olmasdan to'g'ri manzara tasvirini hosil qilib bo'lmaydi.

Tasviriy san'at o'qituvchisining o'quvchilarda manzara ishlash malakalarini shakllantirish jarayonida qullaydigan metodikasida o'quvchilarda tasvirlanayotgan manzaraning maqomini to'g'ri belgilashga yunaltirish, ijodiy topshiriq; mazmunini shunga monand tanlash tavsiya etiladi. Shundagina aniq maqom (kurinish)dagi manzara, masalan, lirik kayfiyatdagi (erta tong, charogon kun, sokin okshom, kun botishi va xk. mavzular) manzara ishlashda boshqa ko'rinishdagi manzara kompozitsiyalariga nisbatan uzgacha detallar qo'llaniladi. Manzara ishlashning bu omillarini o'qituvchi professional rassomlar tomonidan ishlangan manzara janriga oid tasviriy san'at asarlarining reproduksiyalari - illyustrativ materiallarni namoyish etish hamda o'quvchilar bilan utkaziladigan savol-javoblar vositasida rassom tomonidan qo'llanilgan badiiy-tasviriy vositalarni tahlil qilish orqali tushuntirib berishi tavsiya etiladi, ya'ni nazariy asos bilan amaliy tatbiqni alokadorlikda qo'llash malakalarini shakllantirish orqali o'quvchilarda manzara ishlashga oid amaliy-tasviriy kompetansiyalarini rivojlantirib borish mumkin.

Maktab o'quvchilarining yoshi, tasviriy-ijodiy malakalarining shakllanganlik va rivojlanganlik darajasiga ko'ra kup detalli manzara ishlash tavsiya etilmaydi. Chunki detallarning ko'pligi ularning kompozitsion yaxlitligini, tasvirning umumiy xolati (kompozitsiyasi, kolorita va boshqa ko'rsatgichlari)ni ta'minlash imkoniyatlarini cheklab quyadi.

Bu turdagi manzara asarlarining e'tiborli jixati shundaki, ularda yirik planlar asosiy ob'ekt sifatida tanlanmaydi, balki oddiygina kucha, uyning bir kismini muayyan vokelik bilan alokadorlikda tasvirlanishi bilan ajralib turadi. Ularda oddiy vokelikka poetik ruh berish asosiy motiv sifatida tasvirlanadi.

Zamonaviy ta'limda, ayniqsa, badiiy ijodiyot bilan bog'liq soxalarda bolalarning iqtidorlariga ko'ra tabaqalashtirilgan yondashuv qo'llanishi ta'lim sifati va samaradorligini oshirishning muhim omili xisoblanadi. Tasviriy san'at ta'limining aynan shu yunalishida tabaqalashtirib o'qitish, ya'ni o'quvchilarning badiiy-tasviriy iqtidori va imkoniyatiga qarab topshiriq berilishi sinfdagi umumiy sifat va darajani ko'tarishga xizmat qiladi. Chunki nisbatan murakkabroq topshiriq olgan va uni talab darajasida bajargan iqtidorli o'quvchilar o'zlarining ijodiy faolligi va intilishi bilan boshqa o'quvchilarga ijobiy ta'sir etadi. Bu omil tasviriy san'at ta'limi sifatini oshirishning samarali omillaridan biridir. Shu ma'noda tasviriy san'atning alohida tur va janrlariga nisbatan ko'proq qiziqish bildirgan va bu borada boshqalarga nisbatan ko'proq, yaxshiroq (savodliroq) ishlayotgan o'quvchilarning faoliyatlaridan ijobiy xolat sifatida foydalanishga ham aloxida e'tibor qaratish lozim. O'quvchilar orasida esa manzara janriga qiziquvchilar ko'pchilikni tashkil etadi. Kezi kelganda ta'kidlash joizki, odatda, tasviriy san'at ta'limi mazmunida o'quvchilarni manzara ishlashga o'rgatish darslari qiziqarli kechadi. Chunki buning uchun ob'ekt, mavzu va uning mazmuni, motivlarini tanlashda o'quvchining xotirasi, taassurot va tasavvurlarini maksimal darajada ijodiy topshiriqni bajarishga qulay muxit, sharoit mavjudligi bois o'quvchilar jarayonda faol ishtirok etadilar. To'g'ri yo'naltirilgan faollik esa ta'lim sifati va samaradorligini oshirishni ta'minlaydi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida amalga oshiriladigan badiiy ta'lim tizimida o'quvchilarning tasviriy san'atning tur va janrlari haqidagi nazariy bilim hamda amaliy malakalarini shakllantirish tasviriy san'at ta'limining muhim komponentlaridan biri xisoblanadi. Shuning uchun o'qituvchining o'quvchilarda manzara ishlash malakalarini shakllantirish megodikasiga oid kasbiy kompetensiyasi umumiy o'rta ta'lim maktablarida tasviriy san'at

ta'limi sifati va samaradorligini oshirishning muhim komponenti sanaladi.

Tasviriy san'at darslarida o'quvchilarni manzara ishlashga o'rgatishga oid metodik ishlar tizimida maxalliy xarakterdagi materiallardan foydalanishga aloxida e'tibor karatiladi. Chunki maxalliy material, u kanday shaklda bo'lishidan kagi nazar, birinchidan, o'quvchilarga tanish bo'ladi, ikkinchidan, o'quvchilarga tanish bo'lganligi uchun idrok etish jarayoni oson hamda zavkli kechadi. Maxalliy materiallar deganda xududning manzarsasi, maxalliy rassom larning manzara janridagi asarlaridan ijodiy foydalanish kabi xususiyatlarni tushuntirish nazarda tutiladi.

Xulosani keltirib chiqarmasligi kerakki faqatgina notanish ob'ektlar misolida manzara ishlash darslarida o'quvchilarning badiiy tafakkurlarini maksimal darajada safarbar qilish, buning uchun xotiradagi tasavvurlarni tiklashga oid yunaltiruvchi savollar, tavsiya va maslahatlar berish orqali o'quvchilarga notanish ob'ekt va uni tasvirlash tartiblari xususida yetarli tushuncha berish lozim. Shuning uchun ham o'qituvchidan bolalarni manzara chizishga o'rgatish metodikasida mazkur omilga amal qilish, uni samarali vositalar bilan ta'lim amaliyotiga tatbiq etish talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Abdirasilov S "Tasviriy san'at va uni o'qitish metodikasi" o'quv qo'llanma Toshkent. "Ilm-ziyo"-2011 yil
2. Abdirasilov S Tolipov N Tasviriy san'at o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma Toshkent Aloqachi, 2007 yil.
3. Abdirasilov S. Tasviriy san'at o'qitish metodikasi. Darslik Toshkent Fan va texnologiya nashriyoti 2012 yil
4. Ro'ziyev E.I., Ashirboyev A.O. „Muhandislik grafikasini o'qitish metodikasi“ darslik Toshkent „Fan va texnologiya 2010 yil.

